



ENDERUN DERGİSİ  
JOURNAL OF ENDERUN



e-ISSN: 2618-592X

YIL/YEAR: 2025 CİLT/VOL: 9 SAYI/ISSUE: 1

Çevrimiçi olarak / Available online at [www.dergipark.org.tr/tr/pub/enderun](http://www.dergipark.org.tr/tr/pub/enderun)

## OSMANLI'DA EMANET USULÜNE GÖRE İDARE EDİLEN MADENLER (1850-1910)

### MINES MANAGED THROUGH THE EMANET SYSTEM IN THE OTTOMAN EMPIRE (1850-1910)

Makalenin  
Gönderim Tarihi:  
16/12/2024

Makalenin  
Kabul Tarihi:  
25/12/2024

**Dr. Öğr. Üyesi Engin ARAS**

Şırnak Üniversitesi, Silopi MYO,  
Yönetim Organizasyon Bölümü, E-mail: [enginaras81@gmail.com](mailto:enginaras81@gmail.com)  
Orcid Numarası: 0000-0002-8617-4372

DOI: 10.59274/enderun.1602247

#### ÖZET

İnsanlık, M.Ö. 5000 yıllarından itibaren maden çıkarmakta, işlemekte ve günlük yaşamının bir parçası olarak madenleri kullanmaktadır. Öyle ki tarihsel süreçte insanlık, bakır, bronz ve demir devirleri şeklinde maden kullanımına dayalı dönemlere ayrılmıştır. Devletler, madenlerin ekonomik ve stratejik öneminin farkında olarak genellikle bu alanda dikkatli politikalar geliştirmiş ve madenleri önemli bir gelir kaynağı olarak değerlendirmiştir. Osmanlı Devleti de madenler konusunda farklı yaklaşımlar benimsemiş ve bu zenginliklerin ekonomik ve askeri önemi hakkında sürekli bir farkındalık içinde olmuştur. Osmanlı madenciliği, özellikle ekonomik hayatın ve askeri malzemelerin temel hammaddesi olarak görülen madenlere gereken önemi vermiştir. Ancak, bazı durumlarda teknolojik yeniliklere uyum sağlanamaması ve maden çıkarmanın ithalat yoluyla maden temin etmekten daha pahalı hale gelmesi gibi sorunlar nedeniyle çeşitli zorluklar yaşanmıştır. Osmanlı Devleti, madencilik faaliyetlerini bazen özel sektöre bırakmış, bazen de doğrudan kendi yönetimi altına almıştır. Bu çalışma, Osmanlı Devleti'nde maden işletmeciliğinin devlet tarafından yürütüldüğü bir dönemi ve bu döneme ait kayıtları incelemektedir. İncelemenin temelini, Osmanlı arşivinde "emaneten idare edilen madenler" başlığıyla yer alan defterler oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında, özellikle emaneten idare sistemi ve bu sistemin maden işletmeciliğine yansımaları ele alınmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Emaneten İdare, Osmanlı'da Madencilik, Osmanlı Maden Gelir ve Giderleri

## ABSTRACT

Since around 5000 BCE, humanity has been extracting, processing, and utilizing minerals as an integral part of daily life. So much so that historical periods have been categorized into the Copper, Bronze, and Iron Ages based on the use of metals. States, recognizing the economic and strategic significance of minerals, have generally adopted careful policies in this regard, treating them as vital sources of revenue. Similarly, the Ottoman Empire developed various approaches toward mineral resources, maintaining a consistent awareness of their economic and military importance. In the Ottoman Empire, mining was seen as essential for both economic activity and the production of military supplies. However, certain challenges arose, particularly when the Empire struggled to adapt to technological advancements or when the cost of mining surpassed the expense of importing the same minerals. The Empire alternated between leaving mining operations to the private sector and directly managing them under state control. This study examines a period in which mining operations were directly managed by the Ottoman state and analyzes archival records pertaining to this era. The primary focus is on the system of “emaneten idare” (management by proxy) as reflected in the Ottoman archives, specifically through registers labeled under the title “mines managed by proxy”. The research explores the characteristics of this system and its implications for Ottoman mining practices.

**Keywords:** Management by Proxy, Mining in the Ottoman Empire, Revenues and Expenditures of Ottoman Mines

---

## GİRİŞ

### 1. OSMANLI'DA MADEN İŞLETME USULLERİ

Madenler bugün olduğu gibi geçmişte de ekonomik bir varlık olarak tüm devletlerin önemli bir gelir kapısı olmuştur. Kendi öz kaynaklarını kullanabilmek iktisadi olarak güçlenmeye olanak verdiğinden bu nevi varlıkların kıymeti tarih boyunca hiç kaybolmamıştır. Osmanlı Devleti de tarihi boyunca madenlere önem vermiştir. Hem ekonomik hem de askerî açıdan gerekli olan hammaddelerin temininin madenler tarafından karşılanma oranı arttıkça bu yer altı zenginlikleri ile ilgili düzenlemelerdeki eksiklikler de göze çarpmaya başlamıştır. Tanzimat'ın ilanı ile hemen her alanda yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelere madenler de dahildir fakat yapılan düzenlemeler madenlerin özellikle nasıl işletileceğine dair yeni bilinmezlere neden olmuştur (Bayartan, 2008:137-138). 1858 Arazi Kanunnamesi ile madenler konusunda bir düzenleme yapıldıysa da kapsamlı bir düzenleme 1861 yılında yapılmıştır. 1861 yılında yürürlüğe giren Maden Nizamnamesi \* ile madenlerdeki birçok yönetim eksikliği, çalışma şartlarındaki boşluklar gibi konularda düzenleme yapılmıştır. Daha sonra ise 1869, 1887 ve 1906'da yeniden düzenlemeler yapılarak nizamnamelerin eksikleri giderilmeye çalışılmıştır (Keskin, 2011:125). Madenlerin yönetim şekillerini açıklamadan önce

---

\* Osmanlı'da Maden Nizamnameleri için bkz: Özkan Keskin, (2011).“ Osmanlı Devleti'nde Maden Hukukunun Tekamülü (1861-1906)”, OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Ve Uygulama Merkezi Dergisi, 29(29), 125-147.

1858 Arazi Kanunnamesi sonrası madenlerin buldukları toprakların özelliklerinden kısaca bahsedecek olursak beş farklı mülkiyet ve kullanım şekli görmekteyiz (Cin, 2006: 344-345, Çağatay, 1943: 120-121):

- a- Arazî-i Memlûke: Tasarruf hakkı arazi sahibindedir
- b- Arazî-i Mîriyye: Tasarruf hakkı devlete aittir
- c- Arazî-i Mevkûfe: Tasarruf hakkı arazinin sahibi olan vakıftadır
- d- Arazî-i Metrûke: Tasarruf hakkı kamuya bırakılmış topraklardır (umumi yollar, yaylak, kışlak)
- e- Arazî-i Mevat: Mülk ya da mîrî araziye dönüşebilen tasarruf hakkının kimsede olmadığı arazilerdir (boş, ekim yapılmayan)

Toprak düzeninin değişmesinin elbette birçok sonucu vardır fakat madenleri ilgilendiren kısmı yabancıların madenlere olan ilgisiydi. Mevcut düzende yabancıların madenlerde tasarrufta bulunması mümkün değildi fakat 1869 kararnamesi ile yabancılar bu hak verilmişti (Ortaylı, 2010:447). Bu tarihten önce yabancılar madenlerde sadece hissedar olarak katılabiliyorlardı ki bu hakta 1861 tarihli Maden Nizamnamesi ile verilmişti (Balcı, 1994: 35).

Osmanlı Devleti'nde madenler iltizam, ihale ve emanet usullerine göre işletilmekteydi. Yönetim şekillerindeki farklılıklar madenlerin ekonomik değerleri, hangi arazide buldukları, sürdürülebilirliği gibi farklı gerekçelere dayanmaktaydı.

### ***1.1 İltizam Usulü***

İltizam kavramı, özel bir şahsın devlete ait herhangi bir vergi gelirini toplamayı belirli bir yıllık bedel karşılığında üzerine alması anlamına gelmektedir (Genç, 2000: 154). Bir madenin iltizam usulüne uygun olarak idare edebilmek için o madenin mukataa haline getirilmesi gerekmektedir. Mukataa ise içerik ve mekân olarak görece birbirlerine yakın olan bir ya da birden daha fazla vergi kaynağının aynı çatı altında toplanması ve maliye denetimi ile belirlenen yıllık gelirinin alınarak işletilmesi adına mültezimlere verilmesi işleminin mali olarak adlandırılmasıdır (Tızlak, 1991: 16).

### ***1.2 İhale Usulü***

Bu usule göre devlet kişilere yahut şirketlere devlete ait arazilerde maden aranması, çıkarılması gibi hususlarda uzun süreli izinler veriyordu. İhale usulüne yabancıların girebilmesi 1861 Maden Nizamnamesi'nden sonra tanınmış bir haktır (Keskin, 2011: 127-129).

### ***1.3 Emanet Usulü***

Bu usul merkez idare tarafından atanan veya görevlendirilen ve tasarruf hakkının devlete ait olduğu yönetim usulü olarak tanımlanmaktadır (Çağatay, 1943: 123). Emaneten İdare olarak ifade edilen bu usule göre devlet hem ekonomik hem de askerî açıdan önemli olan madenlerin işletilmesinde bu usulü tercih etmiştir.

Emaneten idare usulünün tercih edilme sebebi yalnızca yukarıda bahsettiğimiz konular değildir bunun yanı sıra ekonomik olarak mültezimlerin ilgisini çekmeyen veya zarar etmeye başlayan madenler içinde tercih edilen yönetim usulü Emaneten İdare'dir (Beşirli, 2005: 165). Fahrettin Tızlak tarafından hazırlanan "XIX. Yüzyılın Ortalarında Osmanlı Maden Yatakları" isimli çalışmaya göre 1857 yılından önce Osmanlı Devleti'ne ait madenlerin tamamına yakını mevzubahis usule göre idare edilmekteydi. Yine aynı çalışma bunun sebebini yukarıda bahsettiğimiz özel teşebbüs tarafından ilgi görmeyen madenlerde görülen bir idare usulü olarak karşımıza çıktığını belirtmektedir (Tızlak, 1996: 704-705). Bu usule göre devlet madenlere "emin" veya "nazır" görevlendirerek madenlerin idarelerini bu kişilere bırakmışlardır. Emaneten İdare edilen madenlerde madenleri işletenlere madenciler denirdi. Madenciler çıkardıkları madenlerden miri hakkını (bu haklar madenlere göre farklılık göstermekle beraber sekizde, beşte veya dörtte bir) eminlere öder ve geri kalanlarını alırlardı. Devletin maden ihtiyacının miri hakla karşılanamaması durumunda maden idarecisi olan emin kendisine tahsil edilen sermaye ile madencilerden maden satın alabilirdi (Balcı, 1994: 26).

## 2. EVRAK İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Çalışmamıza konu olan evrak Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri bünyesinde yer alan ve Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi başlığı altında tasnif edilmiş, Ticaret, Nâfia, Zirâat, Orman, Maâdin Nezâretleri fonuna ait defterlerdir. Arşivdeki kodu T.d. olarak yer almaktadır. Aşağıda "T" sembolü ile kodlanmış fona ait teşkilat ve görev itibari ile bir kurumun içerisinde yer almış nezâretlere ait bilgiler tarihleri hicri olarak sıralanarak verilmiştir (Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, 2010: 241-242);

- a. Ticâret Nezâreti: 1255-1261; 1267-1280.
- b. Ticâret ve Ziraat Nezâreti: 1262-1265; 1285-1287; 1290-1298; 1304-1327.
- c. Ticâret ve Nâfia Nezâreti: 1266; 1281-1284; 1288-1289; 1305-1326.
- d. Nâfia Nezâreti: 1285-1287; 1290-1304; 1327; 1328.
- e. Orman ve Maâdin Nezâreti: 1296-1297.
- f. Ticâret ve Orman Nezâreti: 1299-1300.
- g. Ticaret ve Ziraat ve Orman ve Maâdin Nezâreti: 1301-1303.
- h. Orman ve Maâdin ve Ziraat Nezâreti: 1311-1326.

Fonda 1839 ile 1910 yıllarını kapsayan 2311 adet defter bulunmaktadır.

## 2.1. *İncelenen Defterler*

Çalışmamızda tamamı 331 görüntüden oluşan 10 ayrı defter incelenmiş ve bu defterlerden elde edilen veriler derlenmiştir. Defterlerin kodları; 1112-1154-1156-1157-1158-1179-1180 olarak arşivde kayıtlıdır. İncelediğimiz defterlerin başlıkları şu şekildedir;

T.d. 1112- Emaneten İdare Olunan Maden-i Şahaneye Mahsus Havaleneme Defteri-1321

T.d. 1154- Emaneten İdare Olunan Maden-i Şahane Hasılat Defteri-1311

T.d. 1155- Emaneten İdare Olunan Maden-i Şahane Hasılat Defteri-1313

T.d. 1157- Emaneten İdare Olunan Maden-i Şahane Hasılat Defteri-1314

T.d. 1158- Emaneten İdare Olunan Maden-i Şahane Hasılat Defteri-1317

T.d. 1179- Emaneten İdare Olunan Madenlerin Hesap Defteri-1282

T.d. 1180- Emaneten İdare Olunan Madenlerin Makbuzat Defteri-1283-1291

Defterler yedi ayrı madenle ilgili kayıtlara sahiptir. Bunlar; Bulgardağı Madeni, Gümüşhacıköyü Madeni, Ergani Madeni, Tokat Kalhanesi, Eskişehir Lüle Taşı Madeni, Ankara Kil Madeni, Samsun Kabz-ı Nühas Memurluğu 'dur. Bu madenler dışında da Akdağ Madeni, Bereketli Madeni, Kozan Simli Kurşun Madeni, Adana Yumurtalık Kömür Madeni, Küre-i Nühas Madenleri hakkında kısıtlı da olsa bazı bilgiler mevcuttur.

## 3. EMANETEN İDARE EDİLEN MADENLER

Emaneten idare edilen madenlerin hesap defterlerinin inceleneceği bu bölümde her başlık incelenen defterin kodunu göstermektedir. Defterlerde yer alan Tokat Kalhanesi aslında bir maden değildir fakat emaneten idare edilen bir saflaştırma tesisidir. Bakır saflaştırma tesisi olarak Osmanlı Devleti'nin en büyüğü olan Tokat Kalhanesi diğer emaneten idare edilen madenlerle aynı önemi görmüş ve emaneten idare edilen tek cevher saflaştırma merkezi olmuştur.

### 3.1 *T.d. 1112*

Defterin başlığı "Emaneten İdare Olunan Maden-i Şahaneye Mahsus Havaleneme Defteri 1321"dir. Defter Sivas, Hüdavendigâr, Ankara, Trabzon ve Kastamonu vilayetlerine bağlı maden ve kalhanelerdeki memurlara ait maaşların ve masrafların kaydının tutulduğu ve buna karşılık merkezi idareden (Maliye Nezareti) maaş ve masraflar için gönderilen ödemeleri göstermektedir.

#### 3.1.1. *Sivas Vilayeti*

1321-1324 yılları arasında Gümüşhacıköy madeni memurları maaşları yıllık 15.504 kuruş toplamda 62.016 kuruş. Gümüşhacıköy madeni masrafları yıllık 5.413,2 kuruş toplamda 21.652,8 kuruş. Tokat Kalhanesi memurları maaşları yıllık 41.028 kuruş

toplamda 164.112 kuruş. Tokat Kalhanesi masrafları yıllık 14.972 kuruş. Toplamda 59.888 kuruş. Gümüşhacıköy Madeni ve Tokat Kalhanesi memur maaşları ve masrafları toplamı 307.672,8 kuruştur. Buna karşılık yıllık olarak belli bir düzene sahip olmamakla birlikte merkezi idareden gönderilen toplam para 120.416,45 kuruş olarak gerçekleşmiştir. Merkezi idareden yapılan ödemeler vilayetlerin madenler için yaptıkları ödemelerden sonraki mali yıl itibari ile gerçekleşmiştir.

### **3.1.2. Hüdavendigâr Vilayeti**

1321-1324 yılları arasında Lüle Taşı Madeni memurları maaşları ilk yıl için 37.560 kuruş diğer yıllar için yıllık 32.400 kuruş toplamda 134.760 kuruş. Lüle Taşı Madeni masrafları yıllık 2.593 kuruş toplamda 10.372 kuruş. Lüle Taşı Madeni maaş ve masraflarının toplamı 145.132 kuruştur. Merkezi idareden yapılan ödemeler için sadece 1322 yılında yapılan ödeme kaydı mevcuttur. Toplamda yapılan ödeme 25.362,75 kuruş.

### **3.1.3. Ankara Vilayeti**

1321-1324 yılları arasında Kil Madeni memurları maaşları ilk yıl için 96.540 kuruş diğer yıllar için yıllık 97.620 kuruş toplamda 389.400 kuruş. Kil Madeni masrafları yıllık 10.372 kuruş toplamda 41.488 kuruş. Kil Madeni maaş ve masraflarının toplamı 430.888 kuruştur. Merkezi idareden yapılan toplam ödeme Kil Madenin maaş ve masraflarının tutarından fazla olmuştur ve toplamda 440.087,6 kuruş ödeme yapılmıştır.

### **3.1.4. Trabzon Vilayeti**

1321-1324 yılları arasında Samsun Kabz-ı Nühas memurları maaşları yıllık 3.360 kuruş toplamda 13.440 kuruş. Samsun Kabz-ı Nühas masrafları yıllık 1.440 kuruş toplamda 5.760 kuruş. Samsun Kabz-ı Nühas maaş ve masrafları toplamı 19.200 kuruştur. Merkezi idareden yapılan toplam ödeme 13.164,1 kuruş.

### **3.1.5. Kastamonu Vilayeti**

1321-1324 yılları arasında yıllık 1.200 kuruş olan bekçi maaşı dışında maaş ödemesi kaydı tutulmamıştır. Toplam 4.800 kuruş maaş ödemesi dışında masraf ve merkezi idareden ödeme kaydı tutulmamıştır.

## **3.2. T.d. 1154**

Defterin başlığı “Emaneten İdare Olunan Maden-i Şahane Hasılat Defter 1311”dir. Defterde Bulgardağı, Gümüşhacıköyü, Ergani madeni, Tokat Kalhanesi, Eskişehir Lüle Taşı, Ankara Kil Madeni ve Samsun Kabz-ı Nühas Memurluğu ile ilgili bir yıllık icmaller mevcuttur. Aşağıdaki tablolarda yer alan veriler bir mali yıla aittir.

### **3.2.1. Bulgardağı Madeni Hesabı**

**Tablo 1 Bulgardağı Madeni Tahsil/Tahakkuk**

Açıklama	Tahsil Olunan Kuruş	Tahakkuk Eden Kuruş
Akçe Kârı	3.626	3.626
Hasılat-ı Müteferrika	875,34	875,34
Fırın İanesi	14.500	15.600
Toplam Hasılat	17.637,34	18.737,34
Havalat	152.671,5	-
Nezaretten İrsalat	364.000	-
Mülkiye Tekaüd Sandığı Aidatı	5.058,38	5.431,21
Mazuliyet Mülkiye Aidatı	970,8	1.038,38
Maluliyet-i Askeriye Karşılığı	54,30	87,1
Mahkeme Vekalet Ücreti	8.661	8.661
Masrafı		

### 3.2.2. Gümüşhacıköyü Madeni Hesabı

**Tablo 2 Gümüşhacıköyü Madeni Tahsil/Tahakkuk**

Açıklama	Tahsil Olunan Kuruş	Tahakkuk Eden Kuruş
Satılan Mürdesenk Bedeli	21.084	21.084
Satılan Kurşun Bedeli	41.454	41.454
Akçe Kârı	598,2	598,2
Hasılat-ı Müteferrika	4.447	4717,35
Fırın İanesi	7.199	7.199
Toplam Hasılat	74.782,2	75.053,85
Havalat	141.123,3	-
Mülkiye Tekaüd Sandığı Aidatı	2.023	2.579,3
Mazuliyet Mülkiye Aidatı	391,2	503,1
... Komisyonu Aidatı	123,2	123,2
Maluliyet-i Askeriye Karşılığı	30	30

### 3.2.3. Ergani Madeni Hesabı

**Tablo 3 Ergani Madeni Tahsil/Tahakkuk**

Açıklama	Tahsil Olunan Kuruş	Tahakkuk Eden Kuruş
Hasılat-ı Müteferrika	20.120	28.731,12
Nezaretten İrsalat	500.000	-
Tekaüd Sandığı Aidatı	4.247,16	5.013,16
Mazuliyet Mülkiye Aidatı	849,21	1.002,29
Toplam	525.550	35.079,37
Maluliyet-i Askeriye Karşılığı	82,2	82,2

### 3.2.4. Tokat Kalhanesi Madeni Hesabı

**Tablo 4 Tokat Kalhanesi Tahsil/Tahakkuk**

<i>Açıklama</i>	<i>Tahsil Olunan Kuruş</i>	<i>Tahakkuk Eden Kuruş</i>
<i>Akçe Kârı</i>	5.154,3	5.154,3
<i>Hasılat-ı Müteferrika</i>	33.114	33.114
<i>Toplam Hasılat</i>	38.268,3	38.268,3
<i>Nezaretten İrsalat</i>	130.000	-
<i>Mülkiye Tekaüd Sandığı Aidatı</i>	3.707,2	3.707,2
<i>Mazuliyet Mülkiye Aidatı</i>	544,2	544,2
<i>... Komisyonu Aidatı</i>	219,2	219,2
<i>Maluliyet-i Askeriye Karşılığı</i>	24	24
<i>Genel Toplam</i>	172.764,1	42.764,1

### 3.2.5. Lüle Taşı Madeni Hesabı

**Tablo 5 Lüle Taşı Madeni Tahsil/Tahakkuk**

<i>Açıklama</i>	<i>Tahsil Olunan Kuruş</i>	<i>Tahakkuk Eden Kuruş</i>
<i>Lüle Taşı Hasılat</i>	314.837,3	314.837,3
<i>Mülkiye Tekaüd Sandığı Aidatı</i>	3.624,2	3.624,2
<i>Mazuliyet Mülkiye Aidatı</i>	724,3	724,3
<i>Toplam</i>	316.187	319.187

### 3.2.6. Ankara Kil Madeni Hesabı

**Tablo 6 Ankara Kil Madeni Tahsil/Tahakkuk**

<i>Açıklama</i>	<i>Tahsil Olunan Kuruş</i>	<i>Tahakkuk Eden Kuruş</i>
<i>Toplam Hasılat</i>	1.351.280,3	1.351.280,3
<i>Mülkiye Tekaüd Sandığı Aidatı</i>	4.300,35	4.300,35
<i>Mazuliyet Mülkiye Aidatı</i>	759,35	759,35
<i>Genel Toplam</i>	1.356.391,2	1.356.391,2

### 3.2.7. Samsun Kabz-ı Nühas Madeni

**Tablo 7 Samsun Kabz-ı Nühas Madeni Tahsil/Tahakkuk**

<i>Açıklama</i>	<i>Tahsil Olunan Kuruş</i>	<i>Tahakkuk Eden Kuruş</i>
<i>Mülkiye Tekaüd Sandığı Aidatı</i>	240	288
<i>Mazuliyet Mülkiye Aidatı</i>	47,2	57



Toplam	287,2	345
--------	-------	-----

### 3.3. T.d. 1156

Defterin başlığı “Emaneten İdare Olunan Maden-i Şahane Hasılat Defter 1312”dir. Defterde Bulgardağı, Gümüşhacıköyü, Ergani madeni, Tokat Kalhanesi, Eskişehir Lüle Taşı, Ankara Kil Madeni ve Samsun Kabz-ı Nühas Memurluğu ile ilgili bir yıllık icmallere mevcuttur. Aşağıdaki tablolarda yer alan veriler bir mali yıla aittir.

#### 3.3.1. Bulgardağı Madeni 1312 Senesi Maliyesi

Tablo 8 Bulgardağı Madeni 1312 Tahsil/Tahakkuk

Açıklama	Tahsil Olunan Kuruş	Tahakkuk Eden Kuruş
Akçe Kârı	3.121,3	3.121,3
Hasılat-ı Müteferrika	2.164,5	2.164,5
Fırın İanesi	10.700	12.600
Toplam Hasılat	15.985,35	17.885,35
Havalat	134.049	-
Nezaretten Nakden İrsalat	329.918	-
Mülkiye Tekâüd Sandığı Aidatı	6.069,2	6.923,1
Mazuliyet Mülkiye Sandığı Aidatı	884,12	1.081,23
Maluliyet-i Askeriye Karşılığı	38,2	37
Genel Toplam	487.015,2	26.307,19

#### 3.3.2. Gümüşhacıköyü Madeni 1312 Senesi Maliyesi

Tablo 9 Gümüşhacıköyü Madeni 1312 Tahsil/Tahakkuk

Açıklama	Tahsil Olunan Kuruş	Tahakkuk Eden Kuruş
Mürdesenk Bedeli	3.604,2	3.604,2
Kurşun Bedeli	980	980
Akçe Kârı	139	139
Hasılat-ı Müteferrika	2.431,25	2.454,35
Fırın İanesi	8.219,3	8.219,3
Toplam Hasılat	15.374,35	15.398,5
Havalat	75.176	-
Mülkiye Tekâüd Sandığı Aidatı	1.551,2	1.713
Mazuliyet Mülkiye Sandığı Aidatı	318,3	352
Maluliyet-i Askeriye Karşılığı	30	30
Genel Toplam	92.451,5	17.493,5

### 3.3.3. Ergani Madeni 1312 Senesi Maliyesi

**Tablo 10 Ergani Madeni 1312 Senesi Tahsil/Tahakkuk**

Açıklama	Tahsil Olunan Kuruş	Tahakkuk Eden Kuruş
Hasılat-ı Müteferrika	21.665,37	23.893,5
Nezaretten İrsalat	651.687,33	-
Mülkiye Tekaüd Sandığı Aidatı	5.303,24	5.756,9
Mazuliyet Mülkiye Sandığı Aidatı	845	935,3
Maluliyet-i Askeriye Karşılığı	60	66,25
Emanet	21,18	21,18
Genel Toplam	680.004,12	31,126,2

### 3.3.4. Tokat Kalhanesi 1312 Senesi Maliyesi

**Tablo 11 Tokat Kalhanesi 1312 Senesi Tahsil/Tahakkuk**

Açıklama	Tahsil Olunan Kuruş	Tahakkuk Eden Kuruş
Hasılat-ı Müteferrika	22.135,25	22.135,25
Akçe Kârı	1.440	1.440
Toplam Hasılat	23.575,25	23.575,25
Nezaretten İrsalat	43.000	-
Mülkiye Tekaüd Sandığı Aidatı	2.155,25	2.155,25
Mazuliyet Mülkiye Sandığı Aidatı	404,25	404,25
Maluliyet-i Askeriye Karşılığı	24	24
Genel Toplam	75.953,5	26.159,35

### 3.3.5. Lüle Taşı Madeni 1312 Senesi Maliyesi

**Tablo 12 Lüle Taşı Madeni 1312 Senesi Tahsil/Tahakkuk**

Açıklama	Tahsil Olunan Kuruş	Tahakkuk Eden Kuruş
Lüle Taşı Hasılatı	262.417	262.417
Hasılat-ı Müteferrika ile Akçe Kârı	2.025,1	2.025,1
Toplam Hasılat	264.442,1	264.442,1
Mülkiye Tekaüd Sandığı Aidatı	3.605,15	3.605,15
Mazuliyet Mülkiye Sandığı Aidatı	635	635
Genel Toplam	268.740,5	268.740,5

### 3.3.6. Ankara Kil Madeni 1312 Senesi Maliyesi

**Tablo 13 Ankara Kil Madeni 1312 Senesi Tahsil/Tahakkuk**

Açıklama	Tahsil Olunan Kuruş	Tahakkuk Eden Kuruş
Hasılat	1.389.721,2	1.389.721,2
Mülkiye Tekaüd Sandığı Aidatı	3.954,33	4.033,1
Mazuliyyet Mülkiye Sandığı Aidatı	736,2	751,3
Genel Toplam	1.394.422,15	1.394.516,2

**3.3.7. Samsun Kabz-ı Nühas Memurluğu 1312 Senesi Maliyesi****Tablo 14 Samsun Kabz-ı Nühas Memurluğu 1312 Tahsil/Tahakkuk**

Açıklama	Tahsil Olunan Kuruş	Tahakkuk Eden Kuruş
Mülkiye Tekaüd Sandığı Aidatı	240	288
Mazuliyyet Mülkiye Sandığı Aidatı	47,2	47
Genel Toplam	287,2	345

**3.4. T.d. 1157**

Defterin başlığı “Emaneten İdare Olunan Maden-i Şahane Hasılat Defter 1314”dir. Defterde Bulgardağı, Gümüşhacıköyü, Ergani madeni, Tokat Kalhanesi, Eskişehir Lüle Taşı, Ankara Kil Madeni ve Samsun Kabz-ı Nühas Memurluğu ile ilgili bir yıllık icmaller mevcuttur. Aşağıdaki tablolarda yer alan veriler bir mali yıla aittir.

**3.4.1. Bulgardağı Maden Müdüriyeti 1314 Senesi Maliyesi****Tablo 15 Bulgardağı Maden Müdüriyeti 1314 Senesi Tahsil/Tahakkuk**

Açıklama	Tahsil Olunan Kuruş	Tahakkuk Eden Kuruş
Akçe Kârı	12.491,1	12.491,1
Fırın İanesi	15.100	15.100
Toplam Hasılat	27.591,4	27.591,4
Nezaretten İrsalat	622.000	-
Mülkiye Tekaüd Sandığı Aidatı	5.117,11	5.620,26
Mazuliyyet Mülkiye Sandığı Aidatı	962,1	1.062,3
Maluliyet-i Askeriye Karşılığı	270	270
Teshilat Sandığı İanesi	66.12	66.12
Emanet	6.901,2	7.516
Genel Toplam	673.049,28	44.174,2

### 3.4.2. Gümüşhacıköyü Maden Müdüriyeti 1314 Senesi Maliyesi

**Tablo 16 Gümüşhacıköyü Maden Müdüriyeti 1314 Senesi Tahsil/Tahakkuk**

Açıklama	Tahsil Olunan Kuruş	Tahakkuk Eden Kuruş
Akçe Kârı	1.600	1.600
Hasılat-ı Müteferrika	3.203	3.203
Fırın İanesi	4.253,1	4.253,1
Toplam Hasılat	9.056,1	9.056,1
Nezaretten İrsalat	40.000	-
Mülkiye Tekaüd Sandığı Aidatı	1.542	1.586,3
Mazuliyet Mülkiye Sandığı Aidatı	309	318
Genel Toplam	50.924,3	11.023,3

### 3.4.3. Ergani Maden Müdüriyeti 1314 Senesi Maliyesi

**Tablo 17 Ergani Maden Müdüriyeti 1314 Senesi Tahsil/Tahakkuk**

Açıklama	Tahsil Olunan Kuruş	Tahakkuk Eden Kuruş
Hasılat-ı Müteferrika	70.902,24	71.326,12
Nezaretten İrsalat	1.468.723,38	-
Tekaüd Sandığı Aidatı	7.126,36	7.131,25
Mülkiye Tekaüd Sandığı Aidatı	919,8	920,4
Maluliyet-i Askeriye Karşılığı	33,3	33,3
Teshilat Sandığı İanesi	114,8	114,8
İstirdad Olunan	1.095,34	1.095,34
Genel Toplam	1.549.076,38	80.782,13

### 3.4.4. Tokat Kalhanesi Maden Müdüriyeti 1314 Senesi Maliyesi

**Tablo 18 Tokat Kalhanesi Maden Müdüriyeti 1314 Senesi Tahsil/Tahakkuk**

Açıklama	Tahsil Olunan Kuruş	Tahakkuk Eden Kuruş
Hasılat-ı Müteferrika	101.326,15	101.326,15
Toplam Hasılat	101.326,15	101.326,15
Mülkiye Tekaüd Sandığı Aidatı	1.815,3	1.815,3
Mazuliyet Mülkiye Sandığı Aidatı	336,25	336,25
Genel Toplam	101.478,3	101.478,3

### 3.4.5. Eskişehir Lüle Taşı Maden Müdüriyeti 1314 Senesi Maliyesi

**Tablo 19 Eskişehir Lüle Taşı Maden Müdüriyeti 1314 Senesi Tahsil/Tahakkuk**

Açıklama	Tahsil Olunan Kuruş	Tahakkuk Eden Kuruş
Rüsum-u Penbe	397.800	397.800
Hasılat-ı Müteferrika	1.874,1	1.874,1
Toplam Hasılat	399.899,1	399.899,1
Mülkiye Tekaüd Sandığı Aidatı	2.329,2	2329,2
Mazuliyet Mülkiye Sandığı Aidatı	466	466
Genel Toplam	402.694,3	402.694,3

### 3.4.6. Ankara Kil Maden Müdüriyeti 1314 Senesi Maliyesi

**Tablo 20 Ankara Kil Maden Müdüriyeti 1314 Senesi Tahsil/Tahakkuk**

Açıklama	Tahsil Olunan Kuruş	Tahakkuk Eden Kuruş
Kil Hasılatı	1.781.904,1	1.781.904,1
Mülkiye Tekaüd Sandığı Aidatı	4.359,15	4.370,5
Mazuliyet Mülkiye Sandığı Aidatı	678,15	678,25
Genel Toplam	1.787.004,1	1.787.019,1

### 3.4.7. Samsun Kabz-ı Nühas Maden Müdüriyeti 1314 Senesi Maliyesi

**Tablo 21 Samsun Kabz-ı Nühas Maden Müdüriyeti 1314 Senesi Tahsil/Tahakkuk**

Açıklama	Tahsil Olunan Kuruş	Tahakkuk Eden Kuruş
Mülkiye Tekaüd Sandığı Aidatı	240	268
Mazuliyet Mülkiye Sandığı Aidatı	47	57
Genel toplam	287,2	345

## 3.5. T.d. 1158

Defterin başlığı “Emaneten İdare Olunan Maden-i Şahane Hasılat Defteri 1317”dir. Defterde Bulgardağı, Gümüşhacıköyü ilgili bir yıllık icmaller mevcuttur. Aşağıdaki tablolarda yer alan veriler bir mali yıla aittir.

### 3.5.1 Bulgardağı Madeni Müdüriyetinin 1317 Sene Maliyesi Varidat Hesabı

**Tablo 22 Bulgardağı Madeni Müdüriyetinin 1317 Tahsil/Tahakkuk**

<i>Açıklama</i>	<i>Tahsil Olunan Kuruş</i>	<i>Tahakkuk Eden Kuruş</i>
<i>Mürdesenk Bedeli</i>	1.495	1.495
<i>Akçe Kârı</i>	9.427	9.427
<i>Hasılat-ı Müteferrika</i>	1.108,25	1.529,5
<i>Fırın İanesi</i>	5.200	5.400
<i>Toplam Hasılat</i>	15.736,15	16.956,35
<i>Havalat</i>	7.198,3	-
<i>Madenciyan Zimematı</i>	38	1.497,5
<i>Mülkiye Tekaüd Sandığı Aidatı</i>	4.221,31	8.957,15
<i>Mazuliyet Mülkiye Sandığı Aidatı</i>	721,8	999,73
<i>Emanet</i>	5.300,15	5.270,15
<i>Genel Toplam</i>	394.574,36	30.832,55


### **3.5.2. Gümüşhacıköyü Madeni Müdüriyetinin 1317 Sene Maliyesi Varidat Hesabı**

**Tablo 23 Gümüşhacıköyü Madeni Müdüriyetinin 1317 Tahsil/Tahakkuk**

<i>Açıklama</i>	<i>Tahsil Olunan Kuruş</i>	<i>Tahakkuk Eden Kuruş</i>
<i>Akçe Kârı</i>	412,2	412,2
<i>Hasılat-ı Müteferrika</i>	4.517,6	4.517,6
<i>Toplam Hasılat</i>	4.929,8	4.893,8
<i>Nezaretten İrsalat</i>	15.000	-

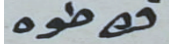
### **3.6. T.d. 1179**

Defterin başlığı “Emaneten İdare Olunan Madenler Hesabı Defteri 1282”dir. Defter içerik olarak çalışmamıza konu olan diğer defterlerden farklıdır. Diğer defterlerde madenlerin yaptıkları harcamalar, maaş ödemeleri, masraflar ve madenlerin bazı gelirlerinden bahsedilmiştir. Bu hesap defterinde ise çoğunlukla madenlerden çıkan veya işlenen/saflaştırılan madenlerin ve özellikle Mersin İskelesi’ne nakil olan madenlerin hesaplarının tutulduğunu görmekteyiz. Bu hesaplar madenlerden gönderilen pusulaların sureti olarak deftere kaydedilmiştir. Madenlerle ilgili olan kayıtların genellikle kısa zaman dilimlerine ait olması merkezi idarenin, madenler hakkındaki güncel veriyi sürekli olarak takip etmek istemesi olarak yorumlanabilir. Çünkü bu madenlerin ayrıca kendileri tarafından tutulan hesap defterleri de mevcuttur. Defterde kayıt altına alınan verilerin maden müdürleri tarafından merkezi idareye gönderilen pusulalardan yani kısa zamanlı raporlardan oluştuğu anlaşılmaktadır. Defterdeki bilgiler aşağıda defterdeki sıralamaya bağlı kalınarak günümüz Türkçesi ile sıralanmıştır.

- 2 Nisan 1282 tarihinde Tokat Kalhanesi Müdürü tarafından gönderilen pusulada, Samsun'a nakledilebilecek 42.373 kıyye<sup>†</sup> ham bakırın mevcut olduğu ve kıyyesinin 70 ila 75 kurşun satılmasının kabul edilebileceğini belirtmiştir.
- 22 Nisan 1282 tarihinde Bulgardağı Madeni Müdürü tarafından gönderilen pusulada, Bulgardağı madeninde 2 Ağustos-14 Teşrin-i Sani arasında dönem dönem mürdesenk fırınlarından elde edilen toplamda 100.722 kıyye kurşunun 40.953 kıyyesinin Mersin İskelesine nakledildiğini ve iskelede toplamda 50 ila 51 bin kıyye kurşunun bulunduğunu belirtmiştir.
- 7 Haziran 1282 tarihinde Bulgardağı Madeni Müdürü tarafından gönderilen pusulada, 2 Ağustos- 5 Kanun-i Evvel tarihleri arasında mürdesenk fırınlarından elde edilen saf kurşun miktarı 112.222 kıyyedir. Mersin İskelesine nakledilen kurşun miktarı 53.144 kıyyedir.
- 12 Ağustos 1282 tarihinde Bulgardağı Madeni Müdürü tarafından gönderilen pusulada, 2-19 Ağustos arasında mürdesenk fırınlarından elde edilen saf kurşun miktarı 139.490 kıyyedir.
- 1 Teşrin-i Sani 1282 tarihinde Bulgardağı Madeni Müdürü Remzi Efendi tarafından gönderilen pusulada, 11-28 Teşrin-i Evvel 1282 tarihleri arasında 39.467 kıyye kurşunun Mersin iskelesine nakledildiğini belirtmiştir.
- 2 Teşrin-i Sani 1282 tarihinde Tokat Kalhanesi tarafından gönderilen pusulada, Tokat Kalhanesinin 16-30 Teşrin-i Evvel arası 29.324 kıyye bakır üretimi, mevcudunda ise 48.766 kıyye bakırı vardır. Toplam mevcudu 78.090 kıyyedir.
- 18 Teşrin-i Sani 1282 tarihinde Tokat Kalhanesi tarafından gönderilen pusulada, 1-15 Teşrin-i Sani arası mevcut bakır miktarı 78.090 kıyyedir. Bu tarihler arasındaki üretimi ise 31.684 kıyyedir. 12.402 kıyye nakledilmiştir.
- 1 Kanun-i Evvel 1282 tarihinde Tokat Kalhanesi tarafından gönderilen pusulada, 18-30 Teşrin-i Sani arası mevcut bakır miktarı 97.323 kıyyedir. Bu tarihlerde yapılan üretim 41.456 kıyyedir. 6.408 kıyye ise Samsun'a nakledilmiştir.
- 14 Kanun-i Evvel 1282 tarihinde Tokat Kalhanesi tarafından gönderilen pusulada, 1-15 Kanun-i Evvel arası mevcut bakır miktarı 132.422 kıyyedir. Bu tarihlerde yapılan üretim 29.795 kıyyedir.
-  Maden-i Hûmayun'u Müdürü tarafından gönderilen hasılat pusulası ile Selanik'ten nakledilen simli kurşun miktarı 11 Şubat 1282, mevcut kurşun miktarı 100.000 kıyye nakledilen 82.717 kıyyedir.

---

<sup>†</sup> 1 Kıyye = 1.28 Kg.

- 17 Kanun-i Sani 1282 tarihinde Tokat Kalhanesi tarafından gönderilen pusulada, 1-15 Kanun-i Sani arası mevcut bakır miktarı 177.910 kıyye, 15 günlük üretim miktarı 27.407 kıyyedir.
-  Maden-i Hûmayun'ü Müdürü tarafından gönderilen hasılat pusulası ile Selanik'ten nakledilen simli kurşun miktarı 18 Şubat 1282, mevcut kurşun miktarı 100.000 kıyye nakledilen 92.716 kıyyedir.
- 2 Mart 1283 tarihinde Tokat Kalhanesi tarafından gönderilen pusulada, 1-15 Şubat 1282 tarihleri arasında mevcut bakır miktarı 215.187 kıyyedir. Bu tarihlerde yapılan üretim 36.234 kıyyedir. Samsun'a nakledilen bakır miktarı 20.151 kıyye olarak kaydedilmiştir.
- 3 Mart 1283 tarihinde Tokat Kalhanesi tarafından gönderilen pusulada, 15-28 Şubat 1282 tarihleri arasında mevcut bakır miktarı 231.270 kıyyedir. Bu tarihlerde yapılan üretim 27.059 kıyyedir. Samsun'a nakledilen bakır miktarı 32.918 kıyye olarak kaydedilmiştir.
- Kanun-i Sani 1282 tarihinde Tokat Kalhanesi tarafından gönderilen pusulada, 16-30 Kanun-i Evvel 1282 tarihleri arasında mevcut bakır miktarı 205.317 kıyyedir. Bu tarihlerde yapılan üretim 28.988 kıyyedir. Samsun'a nakledilen bakır miktarı 19.117 kıyye olarak kaydedilmiştir.
- 1281 ve 1282 yıllarında Ergani Madeninden gelen ve Tokat Kalhanesi'nde tabh ve tesviyesi yapılan ham bakır miktarı 1281'de gelen 550.785 kıyye, 1282'de gelen 345.755 kıyye kalhanedeki mevcut bakır miktarı 937.214 kıyye toplam 1.834.754 kıyye tabh ve tesviyesi yapılmış bakır miktardır.
- 4 Mart 1283 tarihli Selanik'e nakil olan simli kurşun miktarını gösteren pusulada, mevcut simli kurşun miktarı 100.000 kıyye nakil olan miktar ise 100.000 kıyyedir.
- 27 Mart 1283 tarihindeki pusula suretine göre Bulgardağı madeninden 1282 Ağustos ayından itibaren 7 ay boyunca aralıklı olarak nakil olan mürdesenk miktarı 168.875 kıyye iken Mersin limanına yapılan nakil miktarı 106.772 kıyyedir.
- 22 Nisan 1283 tarihli Tokat Kalhanesi müdürü Derviş Efendi ve kâl ağası tarafından gönderilen pusulalara göre, eski müdür İsmail Bey zamanından kalan bakır miktarı 271.866 kıyyedir. Derviş efendi zamanındaki bakır imalat miktarı 18.702 kıyye ve 1283 Mart sonuna kadar Samsun'a nakledilen bakır miktarı 1.077.212 kıyye olarak kayda geçirilmiştir.
- 27 Haziran 1283 tarihli Gümüşhacıköyü madeninden gönderilen pusulaya göre, kurşun kâl fırınlarından elde edilen kurşun miktarı 10.044 kıyye ve elde edilen mürdesenk miktarı 15.354 kıyyedir.
- 11-17 Mayıs 1283 tarihli imalat ve sevkiyat pusulasına göre, kalhanede mevcut bakır miktarı 119.877 kıyye ve imalat miktarı 13.220 kıyyedir. Aynı



dönem için Samsun'a nakledilen bakır miktarı ise 28.851 kıyye olarak kaydedilmiştir.

- 3-30 Nisan arası Tokat Kalhanesi imalat ve sevkiyat pusulasına göre, kalhanede mevcut bakır miktarı 143.575 kıyyedir. Bu dönemde yapılan imalat miktarı 4.833 kıyye ve Amasya'ya nakledilen bakır miktarı da 28.534 kıyyedir.
- 21 Nisan 3 Mayıs 1283 tarihleri arasında Tokat Kalhanesi pusulasına göre mevcut bakır miktarı 266.368 kıyye ve Amasya'ya nakledilen miktar 68.335 kıyyedir. 21 Nisan tarihine kadar kalhaneye gelen ham bakır miktarı 1.343.580 kıyye ve Samsun'a nakledilen bakır miktarı ise 1.077.212 kıyye olmuştur.
- Mayıs 1283 tarihli Bulgardağı Maden-i Hûmayunundan gelen pusulanın içeriğine göre,

**Tablo 24 Bulgardağı Maden-i Hûmayunu Kurşun-Mürdesenk**

<i>Tarih</i>	<i>Kurşun/Kıyye</i>	<i>Mürdesenk/Kıyye</i>
1279	187.500	267.397
1280	100.722	158.500
1281	68.153	157.193
1282	48.902	95.489
<i>Toplam</i>	405.277	678.578

- 7 Mayıs 1283 tarihi itibari ile Mersin İskelesine nakledilen toplam kurşun miktarı 198.987 kıyyedir. 1282 yılı cevherlerinden olan ve bir ay içinde ortaya çıkan hasılat 1283 Mart ayı içinde 24.716 kıyye mürdesenk, 36.560 kıyye simli kurşun ve 46.673 kıyye sim. 1283 Nisan ayı içinde 7.881 kıyye mürdesenk, 13.823 kıyye sim ve 16.651 kıyye kurşundur.
- 26 Mayıs-14 Haziran 1283 tarihleri arasında Tokat kalhanesine gelen ham bakır ile ilgili pusulaya göre, kâl olmayan mevcut bakır miktarı 72.809 kıyye, kâl işlemi gören bakır miktarı ise 51.068 kıyyedir. Daha önce kalhanedeki mevcut bakır miktarı ise 55.513 kıyyedir. Ergani madeninden gelen bakır ham bakır miktarı 68.364 kıyye olarak kaydedilmiştir. Amasya'ya nakledilen saf bakır miktarı 16.105 kıyye ve saflaştırılmış bakır miktarı ise 48.029 kıyyedir.
- 14-17 Mayıs 1283 tarihleri arasında Tokat Kalhanesi gelir, gider ve üretimi içeren pusulaya göre, kalhaneye (Ergani Madeninden) gelen bakır miktarı 17.984 kıyye, kâl fırınlarına verilen 2.183 kıyye ve kâl fırınlarına henüz verilmeyen bakır miktarı ise 15.701 kıyye olarak kaydedilmiştir.
- Bulgardağı Maden-i Hûmayunu'nun 1282 senesi gelir ve gider miktarlarını belirten pusulaya göre Gelir miktarı 828.270 kuruştur. Giderleri ise,

513.467 kuruş altın, sim, kömür, kütük, mürdesenk bedelleri için madencilere verilen, 52.500 kuruş poliçeler için ödenen, 100.240 kuruş nakil olunan cevher ücretleri ve maaş ödemeleri, 119.800 kuruş satın alınan mallar için ödenen, 38.060 kuruş fırın ve kâl ocakları için yapılan masraf, 8.644 kuruş nakil olunan kurşunlar için ödenen miktarlar olmakla birlikte giderlerin toplamı 832.711 kuruş olarak kayda geçirilmiştir. Giderlerin aynı dönem içinde gelirlerden 4.441 kuruş fazla olduğunu görebilmekteyiz.

- Bulgardağı madeninden yapılan nakiller için çevre kazalara bağlı aşiretlerden kiralanan develerle ilgili kayıtların tutulduğunu görmekteyiz. Bu kayıtlar kimden ne kadar deve kiraladığını, hangi tarihte kiraladığını ve kaç kıyye cevher taşıdığını göstermektedir. Deve kiralama işinin yapıldığı yerlere baktığımızda ise Nevşehir, Kırşehir ve Aksaray kazaları ve bunlara bağlı karyeler mevcuttur. Kaydedilen dönemde yani 1282 ile 1283 yılları arasında toplamda 101.437 kıyye cevher Mersin İskelesine nakledilmiş. Nakliyat için toplamda 569 deve kullanılmış fakat bu 569 farklı deve manasına gelmemektedir. İşin aslı 569 kez develer ile nakliyat gerçekleştirilmiştir. Develerin ortalama taşıdığı yükü 230 kg. olarak hesaplayabiliriz.

T.d. 1179 nolu defterin diğer defterlerden bir farkı göze çarpmaktadır. Bu fark hemen defterin ilk sayfasına tutturulmuş olan iki sayfalık Orman, Maden ve Ziraat Nezareti üst başlıklı bir derkenar yazısı mevcuttur. Yazı içerik olarak da ilgi çekicidir çünkü yazıya göre mukavele yapılan bir müteahhidin mukavele şartlarına uymadığının tespit edildiği ve bu yüzden müfettiş ile incelenerek hukuk müşavirliğine sevk edilmesi gerekliliğini anlatmaktadır. Yazıyı özetlemek gerekirse “Selanik vilayetinde bir madeni 8 Şubat 1318 tarihinde ihale usulü alan Markaryan efendinin 3 Şubat 1321 tarihine kadar 620 ton cevher çıkardığı ve o tarihten itibaren cevher naklinin olmadığını belirten ve muhasebece yapılan tetkiklerle ortaya çıkarılan ve daha sonra yapılan tetkik ve teftişler sonucunda da mukavele şartlarına uyulmadığı görülmüş. Markaryan efendi ise maden damarlarının yetersiz olduğunu bu nedenle yeterince cevher çıkartılmadığını belirtmiş ve fen memurları tarafından inceleme yapıldığı iddiası ile ilgili raporlara ulaşılammış. Bu zamana kadar ödemesi gereken 914.285 kuruş yerine sadece 49.600 kuruş ödeme yapmış. Bu nedenle ihale başında teminat akçesi olarak alınan 750 Osmanlı Lirasının, yapılması gereken ödemelere mahsuben alınıp alınamayacağını ve diğer önlemlerin ne olması gerektiğine karar verilmesi için hukuk müşavirliğine gereken başvurunun yapılması gerektiğini belirtir”. Yazının önemi muhasebe denetimlerinin önemi hakkında bir bilgi vermektedir. Bu tür gelir getiren kurumların ekonomik faaliyetlerinin bu denli detaylı bir şekilde kaydedilmesi hak kaybının önüne geçmesi bakımından kıymetli olduğunu göstermektedir.

### 3.7. T.d. 1180

Defterin başlığı “Emaneten İdare Olunan Madenlerin Makbuzat Defteri 1284-1291”. Defterde madenlerin gelirlerinin kaydedildiğini görmekteyiz fakat bu gelirlerin kaynakları açıklanmamış ve “bil-senedat-ı makbuzat” başlıklı bir kolonda sadece tutarlar ve tarihleri kaydedilmiş. Aşağıda, verilen gelir kalemlerinin tarih aralığı ve toplam tutarları yer almaktadır.

#### 3.7.1. Ergani ve Keban Madenleri

**Tablo 25 Ergani ve Keban Madenleri Gelir/Gider**

<i>Tarih/Rumi</i>	<i>Makbuzat/Gelirler Kuruş</i>
1283	1.904.453,78
1284	2.589.961,73
1285	2.860.803,2
1286	3.539.093,4
1287	3.500.014,39
1288	3.450.998,89
1289	4.123.069,7
1290	5.097.992,7
1291	3.793.719,72

#### 3.7.2. Bulgardağı Madeni

**Tablo 26 Bulgardağı Madeni Gelir/Gider**

<i>Tarih/Rumi</i>	<i>Makbuzat/Gelirler Kuruş</i>
1283	574.589
1284	999.349,78
1285	799.999,67
1286	1.422.924,4
1287	1.342.760,2
1288	2.504.009,6
1289	2.167.998,4
1290	2.589.999,2
1291	2.226.686,2
1292	598.713

#### 3.7.3. Gümüşhacıköyü Madeni

**Tablo 27 Gümüşhacıköyü Madeni Gelir/Gider**

<i>Tarih/Rumi</i>	<i>Makbuzat/Gelirler Kuruş</i>
1285	500.000

1286	202.300,18
1287	503.521,74
1288	329.295,48
1289	346.014
1290	378.186,63
1291	1.324.754,17

### 3.7.4. Tokat Kalhanesi

**Tablo 28 Tokat Kalhanesi Gelir/Gider**

Tarih/Rumi	Makbuzat/Gelirler Kuruş
1283	110.479
1284	410.582,2
1285	382.643,2
1286	341.950
1287	707.131,54
1288	1.464.998,8
1289	1.069.998,2
1290	1.139.999,4
1291	952.062,56

### 3.7.5. Akdağ Madeni

**Tablo 29 Akdağ Madeni Gelir/Gider**

Tarih/Rumi	Makbuzat/Gelirler Kuruş
1280-1281-1282	68.546,03
1283-1284-1285	527.464,7

### 3.7.6. Bereketli Madeni

**Tablo 30 Bereketli Madeni Gelir/Gider**

Tarih/Rumi	Makbuzat/Gelirler Kuruş
1283	323.000
1284	776.717,4
1285	1.047.699,17
1286	90.000
1292	720.122

### 3.7.7. Küre-i Nühas

**Tablo 31 Küre-i Nühas Gelir/Gider**

<i>Tarih/Rumi</i>	<i>Makbuzat/Gelirler Kuruş</i>
1290	81.700
1291	168.350
1292	200.000

### 3.7.8. Kozan Simli Kurşun Madeni

**Tablo 32 Kozan Simli Kurşun Madeni Gelir/Gider**

<i>Tarih/Rumi</i>	<i>Makbuzat/Gelirler Kuruş</i>
1292	181.000

### 3.7.9. Adana Yumurtalık Kömür Madeni

**Tablo 33 Adana Yumurtalık Kömür Madeni Gelir/Gider**

<i>Tarih/Rumi</i>	<i>Makbuzat/Gelirler Kuruş</i>
1290	58.777
1291	18.097,25

### 3.7.10. Samsun Kabz-ı Nühas Memurluğu

**Tablo 34 Samsun Kabz-ı Nühas Memurluğu Maaşlarıyla Bakır ve Kurşun Hesabı/Tahsisatı**

<i>Tarih/Rumi</i>	<i>Makbuzat/Gelirler Kuruş</i>
1289	21.485
1291	17.853
1292	29.659

## SONUÇ

Çalışmada incelediğimiz Ticaret, Nafia, Ziraat, Orman, Maadin Nezaretleri Defterleri madenlerin ilgili verilerinin toplanması sonucu elde edilmiş verilerdir. Bu madenler emanet usulüne göre bir emin tarafından idare edilmekteydi. Bahsi geçen defterler çoğunlukla madenlerin yöneticisi konumundaki kişiler tarafından nezarete gönderilen dönemlik pusula/raporlardan oluşmuştur. Emaneten idare edilen madenlerin ayrıca kendileri tarafından tutulan defterleri de mevcuttur. Defterlerde gördüğümüz iki kategoride verilerin tutulduğu. İlk olarak madenlerin gelir ve

giderleridir. Gelir ve gider tablolarında madenlere merkezi idareden gönderilen/havale edilen ve madenlerin ihtiyaçlarını karşılaması için ihtiyaç duydukları paraların kaydedildiğini görüyoruz. Bu ihtiyaçlar arasında en önemli kalem maaşlar ve madenlerin nakliyesi için ödenen paralardır. Diğer taraftan ise madenlerde elde edilen ham ve saf cevher miktarlarının kayıtlarının tutulduğunu görüyoruz. Merkezi idare için en önemli tarafın bu olduğu anlaşılabilir. Madenlerden çıkan cevherlerin ne kadar olduğu ne kadarının nakledildiği çok kısa zaman aralıklarında merkezi idareye bildirilmekteydi. İncelediğimiz madenlerde özellikle bakır ve kurşunun ağırlıklı olarak çıkarılan cevher olduğu görülmektedir. Bu iki cevherde hem ekonomik hem de askerî açıdan önem taşıyan madenlerdir. Bakır hem para basımında hem de askeri malzemelerde kullanılırken yine kurşun askeri malzeme kullanımında önemli bir yere sahiptir. Genel olarak emaneten idare edilen madenlerin ilgili dönemlerde gelir ve giderlerini karşıladığımızda giderlerinin çoğunlukla gelirlerinden fazla olduğu görülmektedir. Fakat ekonomik olarak önemli bir gelir kapısı olmasa dahi bu madenlerden çıkarılan madenlerin stratejik önemi madenlerin çıkartılmasının ekonomik olarak doğru olmamasına rağmen devam ettirilmesini açıklayabilmektedir.

## KAYNAKÇA

### 1. Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Devlet Arşivi (BOA)

BOA, Osmanlı Arşivi, Ticaret, Nafia, Ziraat, Orman, Maadin Nezaretleri  
Defterleri, T.d. 1112, T.d. 1154, T.d. 1156, T.d. 1157, T.d. 1158, T.d. 1179,  
T.d. 1180

### 2. Araştırma-İnceleme Eserleri

Balcı, E. (1994). Osmanlı Maden Rejiminde Nizamnameler Dönemi ve İmtiyazlar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk İktisat Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.

Bayartan, M. (2008). XIX. Yüzyılda Osmanlı Madenlerinin Coğrafi Dağılışı, Osmanlı Bilimi Araştırmaları, Sayı:10, 137-155.

Beşirli, M. (2005). Tokat Voyvodalığı (1774-1842), Belleten, 69 (254): 161-216.

Cin, H. (2006). Arazi, İslam Ansiklopedisi, Türk Diyanet Vakfı, Cilt:31, İstanbul, 342-346.

Çağatay, N. (1943). Osmanlı İmparatorluğunda Maden İşletme Hukuku, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt:2, Sayı:1, 117-126.

- Genç, M. (2000). İltizam, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt:22, İstanbul, s.154.
- Keskin, Ö. (2011). Osmanlı Devleti'nde Maden Hukukunun Tekâmülü (1861-1906). OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 29(29), 125-147.
- Ortaylı, İ. (2010). Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi, Cedit Neşriyat, 3. Baskı, Ankara.
- T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı. (2010). Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No:108, 3. Baskı, İstanbul.
- Tızlak, F. (1991). Keban-Ergani Yöresinde Madencilik (1780-1850), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Elâzığ.
- Tızlak, F. (1996). XIX. Yüzyılın Ortalarında Osmanlı Maden Yatakları, Belleten, 60 (229): 703-718.